

RECENZE

Mario Torelli, *Typology and Structure of Roman Historical Reliefs*, Ann Arbor 1982, 144 str., 44 str. ilustrací

Kniha klasického archeologa z Perugie vznikla na základě přednášek a seminářů, které měl jednak v Římě, jednak v USA jako host michiganské univerzity, která monografii vydala. Její téma je velmi aktuální. Jde o typologické utřídění a postžení vnitřní stavby tzv. historických reliéfů, jednoho z nejvýznamnějších a nejosobitějších projevů starověkého římského sochařství. Jejich konkrétní zaměření, časové i obsahové, je charakteristické pro antický Řím, ale jejich vztah k staršímu výtvarnému vývoji, především u Řeků, ale i v Itálii, není stále zcela jasný.

V úvodu upozorňuje autor na šíři pojmu historických reliéfů a některé obecné problémy (reliéfy jsou částí architektonického celku, který však leckdy neznáme; důležité je umístění reliéfu na památníku i samo místo reliéfně zdobeného objektu v terénu). Názvy kapitol prozrazují osnovu knihy: 1. Nejstarší římské historické reliéfy, 2. Nový start: Ara Pacis Augustae, 3. Tiberiovské památníky a Ara Pietatis Augustae, 4. Anaglypha Traiani a 5. Závěry. Čtyři kapitoly jsou tedy věnovány několika málo vybraným dokladům, časově uspořádaným od pozdní republiky do doby Trajánovy (str. 5—118). Obsáhlost závěrečné kapitoly (str. 119—138) naznačuje její zásadní význam. Je to ucelené pojednání o daném tématu, které bych doporučil přečíst hned po úvodních poznámkách.

Tzv. historické reliéfy dělí Torelli na dva základní typy: 1. typ vyprávějící souvislý děj, 2. „status“ type, výjev reprezentující společenské postavení, úřední funkci, právní akt. První narativní typ je vzácný, v pravém smyslu jen spirální reliéfy triumfálních sloupů (známe čtyři, počínaje Trajánovým). Ovšem patří sem i tzv. pseudonarativní reliéfy triumfálních oblouků, kde sled činů je rozdělen na jednotlivé panely, reprezentativní oslavné symboly z veřejného života vládařů, hlavně vojenského. Literární analogií prvního typu jsou commentarii rerum gestarum, např. Caesarovy Zápisy o válce s Galy, kdežto druhý typ izolovaných statických výjevů má podle autora obdobu v tzv. elogia nebo tituli, čestných nápisech s výčtem úředních hodností. Formálně tomu odpovídá paratactická kompozice reliéfů, převzatá z domácí střeoditské tradice, výraz středních vrstev (str. 134), ale i mentalitě nové patricijsko-plebejské aristokracie (str. 132). Jako charakteristický příklad této arte plebea je uváděn památník Hateriů, hrobka zámožného podnikatele významných veřejných staveb.

Větší část monografie, kap. 1.—4., zabývá se detailním výkladem dokladů 2. typu. Jsou to vynikající miniatury pěti římských památek, v čele s pozdně republikánským tzv. oltářem Domitia Ahenobarba a Augustovým monumentálním oltářem Míru. Interpretace se zakládá na důkladné znalosti jak antických pramenů (výtvarné památky, nápisy, mince, reálie, písemnictví), tak odborné literatury. V této

analytické práci je podle mého mínění síla recenzované publikace, kdežto syntetické závěry považují za schematické, zjednodušující vývojovou problematiku, a tím i málo průkazné. Široký konvenční název „historické“ reliéfy povšečně označuje opak řeckých mythologických reliéfů. Autorovo utřídění na dva typy, jejichž hranice jsou mlhavé, srov. reliéfy pseudonarativní, nic neřeší. Formální, strukturální rozlišení prvního a druhého typu na protiklad řeckofímského narativního realismu a typicky domácí paratactické kompozice nevystihuje rozpornou a složitou skutečnost, srov. i z uvedeného materiálu Manliův oltář, v podstatě realistický, a hrobku Hateriů, kde koexistují prvky realistické, konkrétní a abstrahující, expresivní. V nich vidí Torelli, věrný žák Bianchi Bandinelliho, výraz středních vrstev společnosti, tzv. arte plebea, lidové umění, protiklad oficiálního klasicismu. Faktem však je, že římský vývoj spočívá na přežívání konzervativní tradice patricijsko-plebejské nobility, která sdružovala módní pozdně helénistické proudy s odlišným etrusko-italickým pojetím, obsahovým i formálním.

Oldřich Pelikán

Irene Bragantini—Mariette de Vos, *Museo Nazionale Romano, Le Pitture II, 1. Le decorazioni della villa romana della Farnesina*, Roma 1982, De Luca Editore.

Rozsáhlá publikace — 440 stran na křídě, včetně ilustrací, převážně barevných — je jedním z řady katalogů, které dokumentují bohatý materiál Národního římského muzea, zvaného dříve podle umístění Museo delle Terme, tj. v Diokletianových lázních. V úvodních kapitolách (str. 17—66) seznamují nás autorky s dějinami výkopů významné římské vily, odkryté už před 100 lety na pravém břehu Tiberu pod renesanční Farnesinou, s jejich mezerovitou dokumentací, a zejména s odbornou interpretací jak samé architektury, tak především její dekorace, malířské a štukové. Ve vývoji římské nástěnné malby zaujímá dílna vily u Farnesiny průkopnické místo a stojí na začátku třetího slohu, na přechodu od druhého slohu k třetímu. Vila, která vznikla asi ve 20. letech 1. století př. n. l., dekorace kolem r. 20, patřila snad Augustovu zeti Agrippovi. Nemenší význam má štuková výzdoba stropů, slohově úzce spjatá s malířskou; srov. alexandrijské vlivy, uplatňující rovněž hojné prvky figurální a krajinářské. Z podlahových mozaik, černobílých s geometrickými vzory, se zachovalo jen málo.

Jádrem muzeální monografie (str. 67—435) je katalog výzdoby malířské i štukové, uspořádaný podle jednotlivých místností vily, i s dvěma fragmenty, které se v 19. století dostaly do Tübingen, a s pojednáním o restauracích v 19.—20. století (poslední 1975—77). Dekorace odpovídá funkci místnosti (v průchodních kompozicích paratactická, v ostatních centrální). Postup: vestibul, průchodní fauces, příčný kryptoportik, tzv. zahrada, ložnice B, D, jídelna C, ložnice E, koridory F, G; Tübingen. Leccos je zachováno jen zlomkovitě (u popisů inventární čísla), ale některé stěny téměř úplně a tak vynikající materiál, dobře konzervovaný, skýtá v prvním poschodí římského muzea jedinečnou možnost detailního studia (tč. bohužel přístupný jen odborníkům se svolením ředitelství). Recenzovaná monografie s detailními popisy a dokonalými barevnými ilustracemi nahrazuje dobře autopsii. Plány vily, axonometrická rekonstrukce a podrobně uvedená literatura to usnadňují. Význam knihy přesahuje rámec klasické archeologie.

Oldřich Pelikán